

ԻՐԻՆԱ ՍԵՅՐԱՆՅԱՆ

**ԼՂՀ ընդհանուր իրավասության առաջին ասյանի
դպրարանի դպրավորի օգնական**

**ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ՈՐՊԵՍ
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՏԵԳՈՐԻԱ**

Սեփականության իրավունքի հասկացությունը բացահայտելու համար նախ անհրաժեշտ է պարզաբանել, թե ինչ է իրենից ներկայացնում սեփականությունը:

«Սեփականություն» եզրույթը ծագել է հռոմեական «dominium» բառից, որն էլ իր հերթին առաջացել է «domare»՝ զարդարել, նվաճել բառից: Գույքը, որի նկատմամբ գոյություն էր ունեցել սեփականության իրավունքը, կոչվել է «proprietas»: Հետևաբար սխալ չէր լինի համարել «proprietas»-ը «dominium»-ի հոմանիշը:

Սեփականությունը պատկանում է այն հասկացությունների թվին, որոնց շուրջ դարերի ընթացքում առաջ են քաշվել մարդկության լավագույն մտահղացումները: Սոցիալական բախումների կարևորագույն պատճառներից մեկն էլ կայանում է հենց գոյություն ունեցող սեփականության հարաբերությունների փոփոխման փորձերի մեջ, որոնք փորձում էին նոր ուժ հաղորդել այդ հարաբերություններին:

Սակայն այդ փորձերը մի դեպքում տանում էին դեպի հաջողություն, իսկ մեկ այլ դեպքում՝ դեպի կործանում:

Սեփականության ծագման հիմքը հանդիսանում է յուրացումը: Մարդու նյութական ապահովվածությունը հնարավոր է միայն յուրացման շնորհիվ, այսինքն՝ մարդն իր պահանջումները բավարարելու համար բնությունից վերցնում էր նյութական բարիքներ: Նախնադարյան ժամանակաշրջանում յուրացման համար գոյություն էր ունեցել համապատասխան տարածք՝ որպես տոհմի բնակության վայր: Պարզ է, որ այն ժամանակ գոյություն ունեցող յուրացման ձևով տոհմի մեկ անդամը չէր կարող միայնակ այլ տոհմերից զավթել խոշոր տարածքներ կամ որսալ մեծ կենդանիներ: Այդ աշխատանքը պահանջում էր համատեղ ուժ, և անհրաժեշտություն է առաջանում, որպեսզի յուրացումը կատարվի կոլեկտիվ կերպով: Այստեղից էլ տարբերում են սեփականությունը որպես անհատի կամ կոլեկտիվի վերաբերմունքը իրեն պատկանող գույքի նկատմամբ՝ որպես իր սեփականը:

Յուրացման տնտեսական հարաբերությունները հանդես են գալիս տարբեր ձևերով, անկախ այն բանից, թե ով է հանդիսանում նրա սուբյեկտը՝ անհատը, կոլեկտիվը, պետությունը, թե՛ համայնքը: Դրա համաձայն էլ սովորաբար տարբերում են անհատական, կոլեկտիվ, համայնքային, այդ թվում նաև խառը յուրացում: Յուրացման այս տնտեսական ձևերը ընդունված է անվանել սեփականության ձևեր: Այստեղից էլ հետևում է, որ սեփականության ձևերն իրենցից ներկայացնում են տնտեսական, այլ ոչ թե իրավական կատեգորիա:

Սեփականությունը, որպես տնտեսական

կատեգորիա, առաջացել է մարդկային հասարակության հետ մեկտեղ և նրա զարգացումը անցել է երկարատև պատմական ուղի: Սեփականության մասին Հեգելի փիլիսոփայական գիտությունը նշանակալի փուլ է հանդիսացել գիտության զարգացման մեջ: Հեգելը մարդուն դիտում է որպես իրեն պատկանող սեփականության հետ անբաժանելի անձ: Ըստ Հեգելի, ցանկացած մարդու, քաղաքացու սեփականությունը հանդիսանում է նրա ազատության, հնարավորությունների զարգացման նախապայմանը:¹ Հեգելը մարդու ազատությունների իրականացման մեջ իրավունքի և պետության դերը ցույց է տալիս սեփականության միջոցով: Նրա կարծիքով սեփականության նկատմամբ անձի իրավունքը տրվում է ծննդյան պահից և չի կարող նրանից բաժանվել: Հեգելյան փիլիսոփայության տեսական կառուցվածքում «ազատություն», «իրավունք» և «սեփականություն» կատեգորիաների կենտրոնում մարդն է: Խորհրդային շրջանի տնտեսական գիտությունը, ի տարբերություն իրավաբանականի, ուշադրություն չի դարձրել սեփականության հարաբերություններին:²

Գեռուս 18-րդ դարի վերջին անգլիացի փիլիսոփա Ջոն Լոքը հայտարարել է մարդու անկապտելի իրավունքների սրբազան անձեռնմխելիության մասին, որոնցից կարևոր են կյանքի, ազատության և սեփականության իրավունքները:³ Ավելի ուշ, 1776թ. ԱՄՆ-ի «Անկախության հռչակագիրը» և ֆրանսիական մեծ հեղափոխությունը՝ հրապարակելով իրենց հռչակավոր լոզունգները՝ «ազատություն», «հավասարություն», «եղբայրություն», «արդարություն», ամրապնդել են մարդկանց մեջ համամարդկային արժեքների նկատմամբ հավատը:⁴ Գերմանական փիլիսոփա Հեգելը մասնավոր սեփականությունը համարել է սոցիալական արդարության սոցիալ-տնտեսական բովանդակության արտահայտում: Հեգելի մտածելակերպով՝ սեփականությունը հանդիսանում է ազատության անբաժանելի մասը, այստեղից էլ հետևում է, որ արդարությունը հնարավոր է միայն մասնավոր սեփականության առկայության դեպ-

քում: Նշված արժեքները ամբողջական տեսքով արտահայտվել են 1948թ. «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում» և 1966թ. «Մարդու իրավունքների միջազգային պակտերում»՝ դառնալով համաշխարհային հանրության կողմից ճանաչված ընդհանուր նորմ: Կալիֆոռնիայի համալսարանի պրոֆեսոր Գորդլիի կարծիքով, սեփականության իրավունքը նույնացվում է մարդու իշխանության «ինքն իր նկատմամբ՝ իր արարքներով և իր ազատությամբ» հետ:⁵ Այլ խոսքերով, սեփականության իրավունքի պաշտպանությունն ազատության պաշտպանությունն է, իսկ սեփականության իրավունքի սահմանափակումը՝ ազատության սահմանափակում է: Այս սկզբունքի ի հայտ գալը մենք կարող ենք դիտարկել Ռուսաստանում պետության և հասարակության պատմական զարգացման օրինակի վրա. երբ մարդկանցից վերցրել են նրանց սեփականությունը, դրա հետ մեկտեղ նրանցից վերցրել են նաև նրանց ազատությունը: Երբ մարդիկ նորից ձեռք են բերել մասնավոր սեփականություն, նրանք ձեռք են բերել նաև ազատություն: Այդպես է եղել Ռուսաստանում և՛ Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո, և՛ 20-րդ դարի 90-ական թվականներին:

Չ. Ա. Բերբեշևիցի կարծիքով, արդարությունը դիտվում է որպես այսպես կոչված համամարդկային կարգ, որը ապահովում է հասարակության մեջ մարդու և քաղաքացու գոյությունը և անվտանգությունը:⁶ Համաձայնվելով Բերբեշևիցի կարծիքի հետ, գտնում ենք, որ արդարությունը հանդիսանում է ցանկացած հասարակության անբաժանելի մասը, իսկ ժողովրդավարական հասարակությունում հանդես է գալիս որպես բարձրագույն հասարակական արժեք:

Ջբաղվելով սեփականության իրավունքի հիմնահարցերով, տեղին է անդրադառնալ ռուս փիլիսոփա Բ.Չիչերինի դիրքորոշմանը, որը մերժում է մասնավոր սեփականության ցանկացած սահմանափակում: Բ.Չիչերինը նաև կարծել է, որ հանուն պետության անձնական սեփականության ժխտելը խարխլում է մարդու ազատության հիմքերը:⁷

Մարդու գոյության համար անհրաժեշտ նյութական բարիքների հիմնական աղբյուրներից մեկը հանդիսանում է հասարակական արտադրության գործընթացը: Քանի որ հասարակական արտադրությունը նախատեսում է աշխատանքի բաժանում, նրա սուբյեկտները մտնում են արտադրական բնույթի համապատասխան հարաբերությունների մեջ:

Չի կարելի «սեփականություն» հասկացությունը նույնացնել «գույք» և «իր» հասկացությունների հետ: Ինչպես գրել է Մարքսը, սեփականությունը դա կոնկրետ անձանց հարաբերությունն է նյութական բարիքների նկատմամբ՝ որպես իրենցը, իրենց պատկանող, և դրան համապատասխան մնացած բոլոր անձանց հարաբերությունը նշված բարիքների նկատմամբ որպես ուրիշինը, որը չի պատկանում իրենց:

Սեփականությունը, որպես հասարակական կատեգորիա, միշտ կապված է անձի հետ: Նիկիտինայի կարծիքով սեփականությունը իրենից ներկայացնում է իրերի վերաբերյալ մարդկանց միջև հարաբերություններ:⁸ Պավլովը նույնպես կարծում է, որ իրավական նշանակություն կարող են ձեռք բերել միայն քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների միջև հարաբերությունները:⁹

Մարքսը, որպես տնտեսական կատեգորիա, սեփականության հասկացության բացահայտման համար օգտագործել է «յուրացում» հասկացությունը:¹⁰ Յուրացումը իրենից ներկայացնում է հասարակական հարաբերություններ, որոնք ծագում են մարդկանց միջև նյութական բարիքների արտադրման և փոխանակման պրոցեսում:

Տնտեսական առումով՝ սեփականությունն իրենից ներկայացնում է նյութական բարիքների յուրացման հարաբերություններ: Սեփականության հարաբերությունների տնտեսական բովանդակությունը բնութագրվում է երկու հիմնական ասպեկտներով.

-գույքի նկատմամբ տնտեսական գերիշխանությամբ, որը հնարավորություն է տալիս սեփականատիրոջը իր հայեցողությամբ և որևէ մեկի կամքից անկախ օգտագործել իրեն

պատկանող նյութական բարիքները եկամտների ստացման կամ պահանջմունքների բավարարման նպատակով, այդ ընթացքում դրանից մեկուսացնելով բոլոր այլ անձանց:

- սեփականության ծանրաբեռնվածությամբ, որը կայանում է ապրուստի համար ծախսերի կատարման, գույքի նորոգման և պահպանման, հարկերի վճարման անհրաժեշտության մեջ, այդ թվում ոչ լիարժեք և ճիշտ տնտեսավարության դեպքում հնարավոր կորուստների ռիսկի մեջ:

Սուխանովը, բացահայտելով սեփականության հարաբերությունների տնտեսական բովանդակությունը, օգտագործում է երկու կատեգորիաներ՝ «բարիք» և «ծանրաբեռնվածություն»:¹¹ «Հաճելի բարիք» ասելով նա նկատի ունի սեփականատիրոջ հնարավորությունը՝ ստանալ եկամտներ և բավարարել իր պահանջմունքները, իսկ «սեփականության ծանրաբեռնվածություն» ասելով հասկանում է ապրուստի համար ծախսերի կատարման, գույքի նորոգման, պահպանման անհրաժեշտությունը, այդ թվում՝ դրա կորուստի ռիսկը:

Տնտեսական իմաստով յուրացման սուբյեկտ կարող է հանդիսանալ մաս կոլեկտիվը, բայց քաղաքացիաիրավական իմաստով սեփականատեր է դառնում իրավաբանական անձը: Հետևաբար՝ տնտեսական և իրավական հարաբերությունների սուբյեկտները ոչ միշտ են համընկնում:

Անհրաժեշտ պայման է սեփականության բոլոր ձևերի հավասարությունը, որի տակ հասկացվում է իրավասությունների հավասարություն, որոնք տրվում են յուրացման տարբեր սուբյեկտներին: Անհրաժեշտ է սակայն ընդգծել, որ այդ պահանջը ևս կրում է տնտեսական, այլ ոչ թե իրավական բնույթ, քանի որ ապահովել սեփականության բոլոր ձևերի հավասարությունն իրավական առումով ուղղակի անհնար է: Դրա մասին է վկայում այն, որ պետության սեփականության ներքո կարող է գտնվել ցանկացած գույք, այդ թվում մաս շրջանառությունից հանված գույքը: Պետությունը կարող է գույքը որպես սեփականություն ձեռք բերել առգրավման, բռնագ-

ԼՂՀ դատական իշխանություն

րավման և այլ եղանակներով, որոնցից գրկված են քաղաքացիները և իրավաբանական անձինք: Մյուս կողմից էլ՝ քաղաքացիները և իրավաբանական անձինք, ընդհանուր կանոնի համաձայն, իրենց պարտավորությունների համար պատասխանատու են իրենց պատկանող գույքով, բացառությամբ այն գույքի, որի վրա, օրենքին համապատասխան, բռնագանձում չի տարածվում: Այդ պատճառով էլ օրենքի մեջ նշվում է հավասար պաշտպանության, բայց ոչ սեփականության տարբեր ձևերի հավասարության մասին:

Սեփականության հարաբերությունները, մեր համոզմամբ, չեն կարող կարգավորվել «վատ» կամ «միջին» օրենքներով: Օրենսդրությունը սեփականության վերաբերյալ կարող է լինել միայն իմաստուն, որպեսզի մեզ չպատճառի անուղղելի վնասներ:

Սեփականությունը, որպես տնտեսական կատեգորիա, ուղեկցել է մարդկությանը նրա պատմության ողջ ընթացքում, բացառությամբ այն սկզբնական շրջանների, երբ մարդը դեռևս չէր առանձնացել բնությունից և իր պահանջմունքները բավարարել է յուրացման այնպիսի հասարակ միջոցներով, ինչպիսիք են՝ տիրապետումը և օգտագործումը: Ընդունված է տարբերել նախնադարյան-համայնական, ստրկատիրական, ավատատիրական-ճորտատիրական և կապիտալիստական սեփականության տիպերը: Մինչև վերջերս առանձնացրել էին նաև սոցիալիստականը՝ որպես սեփականության առանձնահատուկ տեսակ: Սեփականության նշված տեսակները հանդիսանում են աշխատանքի հասարակական բաժանման տարբեր աստիճանները: Աշխատանքի հասարակական բաժանման յուրաքանչյուր աստիճանի բնորոշ է սուբյեկտների սահմանված հարաբերությունները միմյանց նկատմամբ, այդ թվում նաև գույքի և արտադրության միջոցների նկատմամբ նրանց հարաբերությունը:

Հայտնի տնտեսագետ Շկրեդովը գտնում է, որ սեփականությունը, որպես հատուկ տնտեսական կատեգորիա, գոյություն չունի և նրա մասին խոսք կարող է գնալ միայն որպես իրավական կատեգորիա: Այսպիսի եզրակա-

ցության հիմք հեղինակի համար հանդիսացել է այն, որ սեփականությունը արտահայտվում է արտադրական հարաբերությունների ողջ համակարգում, այդ պատճառով էլ տարբերել այն՝ որպես ինքնուրույն տնտեսական կատեգորիա, իբր թե անհնար է: Սեփականության հանդես գալն արտադրական հարաբերությունների ողջ համակարգում կասկածանքի տեղիք չի տալիս: Բայց հենց դրա համար էլ ապացուցված է սեփականության առանձնացումն այդ համակարգից: Միայն այս ճանապարհով է հնարավոր պարզել սեփականության էությունը:

Մինչև այժմ խոսել ենք սեփականության՝ որպես տնտեսական կատեգորիայի մասին, որն էլ պետք է հիմք հանդիսանա սեփականության իրավական բովանդակության պարզաբանման համար: Եթե սեփականությունը, որպես տնտեսական կատեգորիա, առաջացել է մարդկության ձևավորման առաջին իսկ օրվանից, ապա սեփականությունը՝ որպես իրավական կատեգորիա, առաջացել է պետության և իրավունքի ձևավորման հետ միասին: ԼՂՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 163-րդ հոդվածը սահմանում է, որ սեփականության իրավունքը սուբյեկտի՝ օրենքով և այլ իրավական ակտերով ճանաչված և պահպանվող իրավունքն է՝ իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու իրեն պատկանող գույքը:

Սեփականության իրավունքի ինստիտուտը կոչված է կարգավորելու նյութական բարիքների պատկանելիության հարաբերությունները: Իրոք, անհրաժեշտ է ոչ միայն սահմանել քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց մասնավոր սեփականությունը՝ առաջարկելով նրանց՝ սեփականատիրոջը պատկանող իրավասություններ և իրավունքների սահմանափակման ընդհանուր կանոն, այլ նաև անհրաժեշտ է դրան համապատասխան նշել իրավունքի կոնկրետ նորմեր, որոնք պատասխանում են սեփականատիրոջ առօրյա կյանքում առաջացող բազմաթիվ հարցերին: Սեփականատերն իր գույքին վերաբերում է որպես իր սեփականը, իսկ մյուսները վերաբերում են որպես ուրիշինը: Սեփակա-

նատերը իր գույքի նկատմամբ օժտված է իրավասությամբ, դրա հետ մեկտեղ այդ իրավասությունը սահմանափակվում է օրենքով՝ ելնելով այլ անձանց շահերից: Անխուսափելիորեն սրա հետ կապված կոնֆլիկտ է առաջանում հարևանների միջև, օրինակ՝ հողամասերի, տների սեփականատերերի միջև: Այս նշված սեփականատերերը իրավասու են և միաժամանակ սահմանափակ՝ իրենց իրավասության մեջ: Ո՞վ կարող է նշված սուբյեկտներին օգնել քաղաքացիաիրավական հարաբերություններում լուծել այս կոնֆլիկտը: Նման դեպքերում, իհարկե, որպես առաջին խորհրդատու կարող է հանդես գալ օրենքը:

Պետությունը պաշտպանում է սեփականության իրավունքը, միաժամանակ պարտավորեցնելով այլ անձանց չխոչընդոտել սեփականության իրավունքի իրականացմանը: ԼՂՀ Սահմանադրության 33-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ սեփականության իրավունքի իրականացումը չպետք է խախտի այլ անձանց իրավունքները և ազատությունները, վնաս պատճառի շրջակա միջավայրին, հանրային շահերին: ԼՂՀ Սահմանադրության 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ պետությունը երաշխավորում է սեփականության բոլոր ձևերի ազատ զարգացումը և հավասար իրավական պաշտպանությունը: Սեփականատերն իրավունք ունի իրեն պատկանող գույքի նկատմամբ իր հայեցողությամբ կատարել օրենքին չհակասող և այլ անձանց իրավունքներն և օրենքով պահպանվող շահերը չխախտող ցանկացած գործողություն, այդ թվում իր գույքը՝ որպես սեփականություն օտարել այլ անձանց, նրանց փոխանցել այդ գույքի օգտագործման, տիրապետման և տնօրինման իրավունքները, գույքը գրավ դնել կամ հանձնել այլ անձանց հավատարմագրային կառավարմանը: Գ-ա նշանակում է, որ սեփականատերն իրեն պատկանող գույքի նկատմամբ կարող է կատարել ցանկացած գործողություն, որը արգելված չէ օրենքով: Այս ամենից էլ բխում է, որ սեփականության իրավունքը կրում է բացառիկ բնույթ:

Սեփականության իրավունքը հասկաց-

վում է երկու իմաստով՝ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ: Սեփականության իրավունքն ինչպես լայն, այնպես էլ նեղ իմաստով իր մեջ ներառում է անձնական և սոցիալական տարրեր: Սի կողմից սեփականության իրավունքը որպես իրավունքի իմաստիտուտ, սահմանափակում է սեփականատիրոջ ազատությունը՝ ելնելով հասարակության շահերից, մյուս կողմից՝ այն սեփականության իրավունքի սուբյեկտին ընձեռում է ազատությունների որոշակի ոլորտ, որոնց չեն կարող ոտնձգել հասարակության մյուս անդամները: Գ-րանից ելնելով սեփականության իրավունքը կարելի է դիտել որպես՝

- իրավական նորմերի հավաքածու, որը ընձեռում և դրա հետ մեկտեղ սահմանափակում է սեփականատիրոջ ազատությունը,
- ազատություն, որը ընձեռվում և սահմանափակվում է իրավունքի նորմերով:

Առաջին դեպքում խոսքը վերաբերում է օբյեկտիվ առումով սեփականության իրավունքին, իսկ երկրորդ դեպքում՝ սուբյեկտիվ իմաստով սեփականության իրավունքին: Օբյեկտիվ իմաստով՝ սեփականության իրավունքն իրենից ներկայացնում է իրավական նորմերի ամբողջություն, որոնք ամրապնդում, կարգավորում և պահպանում են սեփականության հարաբերությունները: Սեփականության հարաբերությունները կարգավորող իրավունքի նորմերը ունեն մի քանի գործառույթներ: Առաջին հերթին, ցանկացած նորմ սեփականատիրոջը հնարավորություն է տալիս ինչ-որ բան կատարել կամ արգելում է այն կատարել, պարտավորեցնում է նրան հեռու մնալ սեփականության օբյեկտների նկատմամբ որևէ գործողություն կատարելուց: Գ-ություն ունեն նորմեր, որոնք սեփականատիրոջն ինչ-որ լրացուցիչ, ինքնուրույն իրավունքներ չեն ընձեռում: Այդպիսի օրենսդրական ակտերը արգելում կամ սահմանափակում են սեփականության հարաբերությունները կարգավորող նորմերը:¹²

Վասկովսկին առանձնացնում է սեփականության իրավունքի օրինական սահմանափակումների երկու խումբ.

- սահմանափակումներ, որոնք սեփակա-

ԼՂՀ դատական իշխանություն

նատիրոջը զրկում են նրան պատկանող որոշ իրավասություններից,

- սահմանափակումներ, որոնք սեփականատիրոջ գործողությունները ենթարկում են հասարակական իշխանության մարմինների կողմից հսկողության:

Նրա կարծիքով, առաջին խմբի սահմանափակումները վերաբերում են քաղաքացիական իրավունքին, քանի որ դրանք բացահայտում են սեփականության իրավունքի բովանդակությունը: Երկրորդ խմբի սահմանափակումները, որոնք իրենցից ներկայացնում են իրականում միայն իրավական պարտականություններ սեփականատիրոջ նկատմամբ, որոնք նախատեսված են օրենքով, քաղաքացիական իրավունքի հետ կապ չունեն և ուսումնասիրվում են հանրային իրավունքում:¹³ Մեր կարծիքով, սեփականության իրավունքի օրինական սահմանափակումները հասարակական շահերի պաշտպանության նպատակով չեն կարող բացառապես վերաբերել միայն հանրային իրավունքին, քանի որ դրանք իրենց մեջ ներառում են հանրային և մասնավոր իրավունքի տարրեր:

Օբյեկտիվ իմաստով սեփականության իրավունքն իրավական նորմերի ամբողջություն է, որոնց մեծ մասը ունենալով քաղաքացիաիրավական բնույթ, մտնում են գույքային իրավունքի ճյուղի մեջ: Սեփականության իրավունքի ինստիտուտի մեջ մտնում են ոչ միայն քաղաքացիաիրավական նորմերը, այլև իրավունքի բոլոր նորմերը, որոնք ամրապնդում, կարգավորում և պաշտպանում են կոնկրետ անձանց պատկանող նյութական բարիքները: Սեփականության իրավունքի ինստիտուտը նախ և առաջ կարգավորվում է սահմանադրական իրավունքի նորմերով, այդ թվում՝ քաղաքացիական իրավունքի համապատասխան նորմերով, որոշ աշխատանքային իրավունքի նորմերով, և նույնիսկ որոշ քրեաիրավական կանոններով: Այսինքն՝ սեփականության իրավունքն օբյեկտիվ իմաստով իրենից ներկայացնում է ոչ թե քաղաքացիաիրավական, այլ իրավունքի համալիր ինստիտուտ, որի մեջ, այնուամենայնիվ, կենտրոնական տեղը զբաղեցնում են քաղա-

քացիաիրավական նորմերը:

Սուբյեկտիվ իմաստով սեփականության իրավունքի տակ պետք է հասկանալ ազատության արտաքին ոլորտը, որը տրվում է սեփականատիրոջն օբյեկտիվ իրավունքի նորմերով: Նշված ոլորտում սեփականատերն իրավունք ունի տիրապետել, օգտագործել և տնօրինել գույքն իր հայեցողությամբ: Սուբյեկտիվ իմաստով սեփականության իրավունքը, ինչպես և յուրաքանչյուր սուբյեկտիվ իրավունք, օրենքով իրավասու անձին տրված որոշակի վարքագծի դրսևորման հնարավորությունն է: Այս տեսանկյունից այն իրենից ներկայացնում է իր բովանդակությամբ ավելի լայն գույքային իրավունք, որը տալիս է հնարավորություն սեփականատիրոջը (և միայն նրան), որոշելու իրեն պատկանող գույքի ճակատագիրը:

Սեփականության իրավունքը հանդիսանում է գույքային իրավունքներից մեկը: Սինալսկին գրել է, որ այն կարող է որոշվել երկու ձևով.

- գույքի նկատմամբ անձի իշխանությամբ,

- անձանց միջև հարաբերություններ այն իմաստով, որ սեփականատերը իրավունք ունի հեռացնել ցանկացած անձի ներգործություն իր գույքի նկատմամբ:¹⁴

Վ. Պ. Գրիբանովի կարծիքով, սեփականության իրավունքը, ինչպես և մյուս գույքային իրավունքները, կրում է երկակի բնույթ: Այն իրենից ներկայացնում է առաջին հերթին սեփականատիրոջ հարաբերությունն իրեն պատկանող գույքի նկատմամբ, իսկ երկրորդ հերթին՝ սեփականատիրոջ և մյուս անձանց միջև հարաբերություններ, որոնք ծագել են այդ գույքի կապակցությամբ: Նրա կարծիքով, գույքային հարաբերությունների այդպիսի երկակի բնույթն ունի սկզբունքային նշանակություն:¹⁵

Ս. Ս. Ալեքսեևի կարծիքով, իրավունքը դասվում է քաղաքակրթության և մշակույթի այն երևույթների թվին, որոնց զարգացման և կատարելագործման հետ մեկտեղ սահմանափակվում է պետական իշխանությունը: Իրավունքը հանդես է գալիս որպես օրինաչափ և

ոչ օրինաչափ վարքագծի չափանիշ:¹⁶

Այնուամենայնիվ, պետական իշխանության սահմանափակումը չպետք է դիտել որպես բացարձակ բարիք: Պետական իշխանությունը պետք է լինի ուժեղ, ընդունակ հուսալիորեն ապահովել և պաշտպանել իր քաղաքացիների իրավունքները: Սեփականության իրավունքի ինստիտուտը հանդիսանում է մասնավոր սեփականության կենտրոնական ինստիտուտը: Նրա նորմերը այսպես թե այնպես ազդեցություն են գործում ընտանեկան, ժառանգական, պարտավորական իրավունքների վրա: Քաղաքացիական իրավունքի սահմաններում սեփականության իրավունքի ինստիտուտը գտնվում է փոխադարձ կապի մեջ պարտավորական իրավունքի ինստիտուտի նորմերի հետ: Ի տարբերություն տիրապետման և օգտագործման իրավագործությունների, տնօրինման իրավագործությունը անհնար է իրականացնել առանց մտնելու պարտավորական հարաբերությունների մեջ, եթե խոսքը վերաբերում է վաճառելու, նվիրելու կամ այլ անձի գույք հանձնելու եղանակների մասին: Այսպիսով, տնօրինման իրավագործությունը կազմում է սեփականության հարաբերությունների դիմամիկան:

Սեփականության իրավունքի սուբյեկտներ հանդիսանում են քաղաքացիները, իրավաբանական անձինք, պետությունը և համայնքները: Սեփականության օբյեկտ է համարվում սեփականատիրոջը պատկանող գույքը:

Շուկայական հարաբերությունների զարգացումը նպաստել է սեփականության իրավունքի համակարգի զարգացմանը: Մ. Ի. Կուլագինը առանձնացնում է այդ գործընթացի երեք ուղղություններ.

- գույքի տարբեր տեսակի ի հայտ գալը,
- անշարժ գույքի սեփականության հարաբերությունների իրավական կարգավորման կենտրոնական ծանրաբեռնվածության տեղափոխումը շարժականի,
- որպես սեփականության իրավունքի օբյեկտ ավելի հաճախ սկսել են հանդես գալ ոչ թե առանձին իրեր կամ իրավունքներ, այլ դրանց ամբողջությունը՝ համախմբված տն-

տեսական կամ այլ նշանակությամբ:¹⁷

Նշված ուղղությունները սեփականության իրավունքի ինստիտուտի զարգացման մեջ գրավում են որոշակի տեղ, քանի որ սեփականության նոր օբյեկտների ի հայտ գալը իրավաբաններից պահանջում է իրավական կարգավորմանը համապատասխան մեխանիզմների մշակում:

Ռուսական օրենսդրության մեջ մասնավոր սեփականության առաջացումը, ներգրավելով քաղաքացիական շրջանառության մեջ հողամասերը, շենքերը, շինությունները և մյուս անշարժ օբյեկտները, պրակտիկայի առջև դնում են մի շարք հարցեր, որոնք տեսական մեկնաբանման կարիք ունեն: Սեփականության իրավունքի բնութագրման համար օգտագործվում է այնպիսի պետա-իրավական եզրույթ, ինչպիսին է՝ «իշխանություն» եզրույթը: Իշխանության տակ, Յու. Ա. Դմիտրիևը առաջարկում է հասկանալ գույքը տիրապետող սուբյեկտի իրական հնարավորությունը իշխանական ներգործության օբյեկտը տանել դեպի ինչ-որ նոր, նախօրոք որոշված և ծրագրավորված վիճակ:¹⁸ «Իշխանություն» կատեգորիան չպետք է դիտել միայն որպես հանրային-իրավական եզրույթ: Իրավունքի մյուս սուբյեկտներից սեփականատիրոջ հիմնական տարբերությունը կայանում է նրանում, որ սեփականատերը սեփականության իրավունքի օբյեկտների սահմաններում օժտված է ինքնուրույն և բացառիկ իշխանությամբ:

Դեռևս 20-րդ դարի սկզբներին Անտոն Մենգերը գրել է, որ մասնավոր սեփականության իրավունքի բովանդակության աստիճանաբար նեղացումն իրենից ներկայացնում է օրենսդրական աշխատանքի արդյունք, որը տևում է երկու հարյուր տարուց ոչ ավել:¹⁹ Ռ-Դ քաղաքացիական օրենսդրության մեջ ամրագրված սեփականության իրավունքի հասկացությունը համեմատելով եվրոպական մյուս երկրների քաղաքացիական օրենսդրության հետ՝ տեսնում ենք, որ այն սեփականատիրոջ համար սահմանում է քիչ սահմանափակումներ: Ի տարբերություն դրա, 1896թ. Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքում

նշված է, որ գույքի սեփականատերը կարող է, քանի դեռ դա չի հակասում օրենքին կամ երրորդ անձանց իրավունքներին, իր հայեցողությամբ տնօրինել իրեն պատկանող գույքը և հեռացնել ցանկացած անձի ներգործություն իրեն պատկանող գույքի նկատմամբ: 1907թ. Շվեյցարիայի քաղաքացիական օրենսգրքում ամրագրված է, որ գույքի սեփականատերը իրավունք ունի իրավակարգի սահմաններում իր հայեցողությամբ տնօրինել իրեն պատկանող գույքը:

Այսպիսով, սեփականության իրավունքի ինստիտուտը կազմում է պետական իշխանության նյութական հիմքը, մասնավորապես, դրան հաղորդում է իրավական, քաղաքական և սոցիալական կայունություն և ինքնավարություն, հանդիսանում է շուկայական հարաբերությունների ձևավորման հիմնաքարը և պետության տնտեսական և սոցիալական ֆունկցիաների իրականացման առաջնային ուղղությունը:

1. Гегель Г. В., *Философия права., Введение.*—М., 1990., — С. 100.
 2. Суханов Е. А., *Лекции о праве собственности.*, М.:Юрид. Лит., 1991.,—С. 6.
 3. Локк Д., *Избранные философские произведения.*, М., 1960., Т. 2., С. 8.
 4. *Конституционное (государственное) право зарубежных стран., Учебник. В 4-х томах., Тома 1-2., Отв. Ред. Б. А. Страшун.*— М.: Изд-во БЕК, 1995., С.149.
 5. Гордли Дж., Маттеи У. *Защита владения //44 Американский журнал сравнительного правоведения.* 1996., С. 293.
 6. Бербешикина З. А., *Справедливость как социально-философская категория.* — М., 1983., С. 54.
 7. Чичерин Б. Н., *Курс государственной науки.*, — Ч. 1., — М., 1984., С. 208.
 8. *Гражданское право России., Часть первая: Учебник / Под ред. З. И. Цыбуленко* — М., Юристъ, 1998. — С. 258.
 9. Павлов В. П., *Некоторые вопросы теории гражданских правоотношений в части первой нового гражданского кодекса*

Российской Федерации // Сборник научных трудов, посвященный памяти В. А. Рясенцева /Московская государственная юридическая академия. Отв. Редакторы: А. Г. Калпин, А. И. Масляев, В. В. Долинская. — М.: Юрист, 1995 г. — С. 45.
 10. Маркс К., Энгельс Ф., *Соч.* — Т. 12., — С. 713-714;Т. 46. — С. 471-485.
 11. Суханов Е. А., *Указ. Работа.* — С. 10.
 12. *Комментарий к ГК РСФСР, 2-е издание, дополненное и переработанное, "Юридическая литература," М., 1970., С. 130.*
 13. Васильковский. *Учебник гражданского права., 11.СПб., 1896., С. 83.*
 14. Синайский В. И., *Русское гражданское право., Выпуск 1., Общая часть и вещное право., Киев., 1914 г. С. 216.*
 15. *Гражданское право России., в 2-х томах., Том 1., Учебник /Под. ред. Е.А.Суханова.* —М.: Издательство БЕК, 1993.—С. 18.
 16. Алексеев С. С., *Право: время новых подходов // Советское государство и право., 1991, N 9, С. 6-7, см. также Нерсесянц В. С., Право и закон, М., 1983.С. 351-359.*
 17. Кулагин М. И., *Избранные труды, М.: Статут (в серии "Классика российской цивилистики"), 1997,С. 251.*
 18. Дмитриев Ю. А., *Концепция народо-властия в современной России (государственно-правовые проблемы теории и практики), Автореф. дисс. ...докт. юрид. Гаук., М., 1994, С. 17.*
 19. *Гражданское право и неимущие классы населения., Соч. Антона Менгера С.- Петербург, 1903 г. —С. 125.*